

GERRA ETA BAKEA EUSKAL HERRIAN

Politikagintza lege zaharraren krisialdian

**Joseba Agirreazkuenaga,
Gaiak argitaletxea, Donostia, 1993**

Herrialde orenen historiografian leku berezia izan du kronologiaren arazoak. Historiaren garai desberdinak erabakitzeko orduan, maiz, historialariak ez dira ados jartzen. Eztabaida horren lekuko dugu, Gaur Egungo Aroaren hasieraren inguruko iritziak. Izan ere, espainiar, edota frantziar, tradizioarentzat, epe hori 1789ko iraultzarekin hasten den bitartean, britainiar egileentzat lotura estua dago XVIII. eta XIX. mendeen artean. Euskaldunok, zorionez edo zoritxarrez, ez dugu zalantzarik gure historia hurbila non hasten den erabakitzeko orduan. Ezinezkoa baita ulertzea herri honetan egun gertatzen dena, Konbentzioko gerrarekin hasi eta XIX. mendean zehar garatutako bilakaera bortitza kontutan hartu gabe. Eta, hain zuzen, garai hori da Joseba Agirreazkuenagak aukeratu duena liburu hau burutzeko. Nahiz eta nagusiki Hego Euskal Herriari buruz aritu ez dira Iparraldearekiko aipamenak falta. Leioako irakasle hau, aro horretan espezialista izanik, irakurle arruntarentzat ulergarria den lana burutzen saiatu da, azken urteetan kaleratu diren erakarpen nagusiez baliatuz. Liburuaren azpi-izenburuak nabarmentzen duenez, bere gai nagusia politikaren bilakaera da, ikuspegi ekonomikoa argitaletxe berean kaleratu berri duen beste lan batean aztertzen duelarik.

Lana hamar ataletan banaturik dago. Hitzaurrean eta lehen atalean garbi asko azaltzen ditu bere oinarriak, zenbaitzuentzat polemikoak izango direlarik. Historia egiteko dauden ikuspegiak eta mugak argitu ondoren, liburuak bake-hezkuntzarako tresna izan nahiko lukeela azpimarratzen du. Lehen atala, Euskal arazo delakoaren ingurukoa da. Bertan zehazten da noiz sortu zen kategoria politiko, juridiko, geografiko eta kultural gisa Euskal Herria eta dikotomia faltsuak albo batera utziz, azken berrehun urteotan gertatutako liskarretako bi aldeetan, gutxi-asko guztietan euskaldunak ageri direla esaten zaigu.

Bigarren atalean, biztanlegoaren bilakaera demografikoa aztertu ondoren, hirugarrenean Frantziako Iraultzaren zikloan sartzen gara. Agirreazkuenagaren ustez, lehen gerra honek eta iraultzaren eraginak banakuntza sakona sortu zuten euskal gizartean. Hurrengo mendeko gatazketan erabiliko ziren argudioak bertan azaldu ziren, nahiz eta batzuetan, zirriborro moduan. Napoleonen garaiko gudek herri xehearen protagonismoa eta politika egiteko garaian armak erabiltzeko joera indartu zuten.

Bostgarren atalak Zientzia eta Kulturaren zabalkundea aztertzen du. Pentsakera zientifikoaren sorrera

azaldu ondoren, Azkoitiko zaldun-
txoen eskutik, Mogelen inguruko
mezuen garrantzia azpimarratzen du,
euskal tradizio baten indartze-
-prozesuan izan zuen garrantzia
aztertuz. Azkenik, gizarte-zientzien
garapena ikertzen du, eztabaida
historiografikoen garapenean izan
zuten eragina azalduz, foruen alde edo
aurka. Europako zenbait egilek Euskal
Herriaz esandakoak aipatzen ditu
seigarren atalak. Zazpigarrenak, aldiz,
hezkuntza-sare autonomoaren gara-
pena aztertzen du. Bakarrik hartuz
gero atal egokia eta ondo osotua den
arren, ez dirudi zerikusi handiegirik
duenik lanaren beste atalekin eta, ene
aburuz, ez die liburuaren tesi nagusiei
ezer gehitzen. Bestetik, eta hau egileak
bere eguneroko ekintzetan hezkuntzari
ematen dion garrantziaren ondorioa
litzateke, porrot egin zuten egitasmo
gehiegi dago gure historian,
hezkuntzaren bilakaerari buruz hain
ikuspegi optimista azaltzeko.

Zortzigarren ataletik aurrera ekintza
politiko eta militarrek berriro hartzen
dute lehen lekua amaieraraino.
Fernando VI.a erregetzara itzuli
ondoren sortutako tirabirak, Trienioko
(1820-1823) liskarrak, lehen karlistada
eta Euskal Herriko lurralde desberdi-
nak ordezkatu zituzten legebiltzarki-
deen hainbat ezaugarri argituz. Hamar-
garrenak 1808 eta 1876 bitartean
foruen inguruan burututako ezta-
baidak, legeak, egitasmoak eta
erakundeen birformulazioak eta
moldaketak lantzen dira. Azken atal
hau da, nere ustez, interesgarriena,
bertan egiten delako garai osoaren
errepaso orokorra, euskal erakundeek

gertakizun horien ondorioz bizi
zituzten aldaketak azalduz. Lanean
garbi gelditzen da XIX. mendearen
erdialdera foralitate berria sortu zela,
Espainiako agintarien eta bertako
zenbait talderen presioen ondorioz.
Garai horretako kultur guneak aipatu
ondoren liburu bigarren karlistada-
rekin amaitzen da.

Liburu hornitzen duten marrazki,
mapa eta laukiak testua aberastu egiten
dute eta berdin gertatzen da, azken
orrialdeetan azaltzen den Europa,
Espainia, Frantzia eta Euskal Herriko
gertakizunen kronologia konpara-
tuarekin. Hala ere, komenigarria
izango zen, hainbat mapa eta lauki
dagokion testutik hurbilako jartzea,
bere azterketa errazteko. Era berean,
zenbait ataletan erabilitako oharrak
aipatzen diren orrian joatea
eskertzekoa litzateke; baita liburuaren
azkenean bibliografia orokorra
aipatzea eta ez atal bakoitzaren
amaieran; laugarrenean, adibidez, ez
da azaltzen. Bestetik, eta hau erabat
nere gustu pertsonala da, liburuak
ondorio orokorra mereziko luke, atal
bereziarekin. Kritika hauek, noski,
bigarren mailakoak dira, eta ez dute
liburuaren mamia inondik inora
kolokan jartzen. Nahiz eta hainbat gai
azaletik pasa, adibidez, bostgarren
atalean aipatzen den kultura herritarra,
hori ezinbestekoa da, espezializatu
gabeko irakurleko zabalari zuden-
dutako liburu batean. XIX. mendeko
Euskal Herriko historiara hurbildu nahi
duen edonork, bere helburua lortuko
du Joseba Agirreazkuenagak euskara
txukunean idatzi duen lan honekin.

Mikel Aizpuru